

Müfessirlere Göre Kavvâm Kelimesi

-Nisâ Sûresi 34. Ayet Bağlamında-

Gökhan ATMACA *

Özet

Kur'an insanları hidayete davet için Allah tarafından elçisi Hz. Muhammed'e vahyedilmiştir. Hz. Peygamber hayattayken Kur'an'ı insanlara öğretmiş ve açıklamıştır. Onun vefatından sonra insanlar Kur'an'ı anlamak için çaba sarf etmişler, bunun için ilmi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Kur'an'ı anlarken ayetlerde yer alan kavramları veya kelimeleri önemsemişler ve bunlar üzerine çalışmalar yapmışlardır. Kur'an'da yer alan kelimelerden bir tanesi de kavvâm'dır. Kavvâm kelimesi ikisi Nisâ, biri de Maide sûresi olmak üzere üç yerde geçmektedir. Ancak anlamı üzerinde daha çok tartışılan kavvâm kelimesi Nisâ sûresi 34. ayette yer alanıdır. Bu makalede bu ayette yer alan kavvâm kelimesinin mahiyetinin ne olduğu, klasik ve çağdaş dönemde söz konusu kelimenin müfessirler tarafından nasıl anlaşıldığı ve yorumlandığı üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda kavvâm kelimesinin lügat anlamı, ayetin nüzul sebebi, klasik dönem ve çağdaş dönem müfessirlerinin konuya yaklaşımları ve Türkçe yazılan meallerde kelimeye verilen anlamlar mukayeseli bir şekilde işlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Nisâ/Kadınlar, Yönetmek.

According to Commentators the Concept of Kavvam

-In the Context of the Verse 34 of Surah an-Nisa-

Abstract

Quran was sent Muhammad by God to invite guidance people. Prophet taught and explained Quran people when he was alive. After the death of his, people continued to effort in order to understand the Qur'an. Therefore were made various scientific studies. People recognized concepts in verses and studied on meanings of concepts In order to understand the Qur'an. One of the concepts in the Qur'an is kavvam concept. Many things have been said what is the nature of this concept this day in history. The concept of kavvam passes Qur'an in three places, the two Surah an-Nisâ the one Surah al-Maidah. But 34 th. verse of Surah an-Nisâ the most discussed. In this article was emphasized the concept of kavvam how to understood and interpreted by at classic and contemporary period. In this context, the concept of kavvam was processed in terms of meaning of vocabulary and approaches of interpreter and verses written in Turkish.

Key Words: Quran, Tafsir, Nisâ/Women, Managing.

Giriş

Kur'an Hz. Peygamber'e vahyedilmiş, Hz. Peygamber de hayattayken insanların anlayamadıkları ayetleri bizzat kendisi beyan etmiş, vefatından sonra da

Kur'an'ı anlamak ve güncel hayata tatbik etmek için Müslümanlar çaba sarf etmişlerdir. Bu çabalar tefsir ilminin doğmasına ve bu işle meşgul olan müfessirlerin yetişmesine sebep olmuştur. Yine Kur'an'ın anlaşılmasına dönük her dönemde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de ayetlerde geçen kavramların veya kelimelerin anlamlarının tespitine yönelik olmuştur. Kur'an'da yer alan kelimelerden biri de *kavvâm* kelimesidir. Özellikle Nisâ sûresi 34. ayette yer alan *kavvâm* kelimesi müfessirlerin üzerinde durduğu kelimelerden olmuştur. Nedeni ise bu kelimenin kocanın karısı üzerindeki konumunu belirlemiş olması veya müfessirlerce öyle algılanmış olmasıdır. Söz konusu ayette geçen *kavvâm* kelimesi aile kurumunda özellikle aile reisliği anlamında koca ve karı arasındaki ilişkide belirleyici olarak görülmüştür. Bu sebeple telif edilen ilk eserlerden itibaren bu ayette geçen *kavvâm* kelimesi hakkında tefsirlerde bilgiler yer almıştır. İşte bu çalışma müfessirlerin Nisâ sûresi 34. ayette yer alan *kavvâm* kelimesi hakkındaki yorumlarının ve geçmiş dönem ile modern dönem müfessirlerinin konuya yaklaşımlarının tespiti üzerine olacaktır.

I. Lügatte ve Kur'an'da Kavvâm Kelimesi

كavvâm kelimesinin kökü *كavm*/kaveme olup ayağa kalkmak, dikilmek, yük-selmek yukarı kalkmak gibi anlamlara gelmektedir. Bu fiilin mastarı olan *كavm*/kayam, hedefteki iş ya da eylem için çalışmak, çaba sarfetmek anlamına gelmektedir.¹

Kavvâm kelimesi fa'âl vezninde mübalağa ifade eden bir kelime olup bir şey üzerinde durmak,² gözetmek ve bütün gayretiyle korumak,³ ıslah etmek,⁴ işin yerine getirileceğinden emin olmak⁵ yönetici ve işleri çekip çeviren anlamına gelmektedir.⁶ Bir işi hakkıyla yapan kimse için de kullanılmıştır.⁷ Gözetmek, yiyecek-erzak sağlamak, geçim kaynağı olmak,⁸ hanımının işlerini hakkıyla yerine getirip korumaya

¹ Ragıb el-İşfahânî, Ebi'l-Kâsum el-Huseyn b. Muhammed el-Marûf (t. 506), *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, (thk. Muhammed es-Seyyid Geylânî), Dâru'l-Marife, Beyrut ts., s. 416. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ali Galip Gezgin, *Tefsirde Semantik Metod Kur'an'da "Kavm" Kelimesinin Semantik Analizi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002. Kur'an'da *كavm* kelimesinin çeşitli vecihleri birçok yerde geçmektedir. Örnek olarak bkz. Bakara 2/ 125, 255, Ali İmran 3/75, 110, 113, Nisa 4/5, 135, Maide 5/97, 107, Enam 6/161, Hud 11/100, Yusuf 12/40, Rad 13/33, Kehf 18/1-2, Haşr 59/5, Zümer 39/9, Beyyine 98/2-3. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ragıp el-İşfahânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, s. 416-418.

² İbn Atiyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib (541/1147), *Muharrerü'l-veciz*, (thk. Abdusselam Abdüşşafi Muhammed), Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut 2001, II, 47; Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (671/1273), *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, Mısır 1967, V, 169; Ebû Hayyan el-Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf eş-Şehîd (745/1344), *Tefsirü el-bahri'l-muhît*, (Thk. Adil Ahmed Abdulmevcut-Ali Muhammed Muavvez), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1993, III, 249; *Kur'an Yolu*, (haz. Komisyon), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, II, 58.

³ İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, II, 47; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 169; İbn Manzur, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükrem b. Ali el-Ensârî (711/1311), *Lisânü'l-Arab*, "gvm" Md., Dâru Sâtur, Beyrut 1414, XII, 497; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsirü el-bahri'l-muhît*, III, 249.

⁴ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, "gvm" Md., XII, 497; ez-Zebidi, Ebû'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed (1205/1790), *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hedeye ty., XXXIII, 306, 317.

⁵ İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed Mcafirî (543/1148), *Ahkâmü'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Abdülkadir Atâ), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ts., I, 530.

⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 168.

⁷ Râzî, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin (606/1209), *Tefsir-i kebîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981, X, 90.

⁸ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, "gvm" Md., XII, 503.

alan kimse,⁹ yine kadınların üstesinden gelemeyeceği konularda erkeklerin kadınlar üzerinde yönetici oldukları şeklinde de anlaşılmıştır.¹⁰

Kur'an'da *kavvâm* kelimesi üç yerde geçmektedir. Birincisi Nîsâ sûresi 34. ayette geçmektedir. Bu ayetin metni şöyledir:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاصْرَبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا

Diğer iki ayet ise Nîsâ sûresi 135. ayet ile Maide Sûresi 8. ayettir. Söz konusu ayetlerden Nîsâ sûresi 135. ayetin¹¹ metni

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أُولَىٰ بِهَمَّا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدِلُوا وَإِن تَلَوُّا أَوْ نَعَسْتُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

şeklinde olup Maide sûresi 8. ayetin¹² metni ise

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَتَانٌ قَوْمٍ عَلَىٰ آلا تَعْدِلُوا غَدًّا وَلَا قُرْبَىٰ لِلْقَوَّامِينَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

şeklinde. Nîsâ ve Mâide sûresindeki ayetlere bakıldığında her ikisinde de *kavvâm* kelimesinin konusu hemen hemen aynıdır. Dolayısıyla her iki ayetteki mana da aynı olmaktadır. Bu ayetler Allah adına şahitlik yapmaktan ve adaletten bahsetmektedir. Bu sebeple bu iki ayetteki *kavvâm* kelimesi adaleti yerine getirmek ve doğruyu söylemek anlamlarına gelmektedir.¹³

II. Nîsâ Sûresi 34. Ayetin Nüzûl Sebebi

İbn Abbas'ın rivayetine göre bu âyet Muhammed b. Seleme'nin kızı¹⁴ 'Amîra¹⁵ ve kocası Sa'd b. Rebi' hakkında nazil olmuştur.¹⁶ Buna göre Sa'd eşine tokat atmış, eşinin yüzünde iz oluşmuş ve olayın hemen ardından Hz. Peygamber'e gelen kadın, kocasının kendisini tokatladığını şikayet etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Ondan kısas iste" buyurmuş, sonra da "Sabret, bu hususta vahiy bekliyorum" demiştir. İşte bunun üzerine söz konusu ayet nazil olmuştur.¹⁷ Başka bir nakle göre ise ayet, Sa'd b. Rebi' ve hanımı Zeyd b. Harice b. Ebi Zühayr kızı olan Habibe hakkında inmiştir. Habibe, Sa'd'a karşı serkeşlik etmiş, o da ona bir tokat

⁹ Ferâhîdî, Halil b. Ahmed (170), *Kitâbu'l-'ayn müretteben 'alâ hurûfî'l-mu'cem*, (Thk. Abdulhamid Handâvî), Dârul-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003, III, 444; Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 90.

¹⁰ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'ayn*, III, 444; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, "gvm" Md., XII, 505.

¹¹ Ayetin meali şöyledir: "Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa, Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. (Onları sizden çok kayırır.) Öyle ise adaleti yerine getirmede neşinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpırsanız veya (şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."

¹² Ayetin meali şöyledir: "Ey iman edenler! Allah için hakta titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sakan ha sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."

¹³ Ebû'l-Hasan Mûkatil b. Süleyman b. Beşir (150/767), *Tefsîru Mûkatil b. Süleyman*, Darul-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, I, 262, 284; Râgib el İsfehânî, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, s. 416; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 410, VI, 109.

¹⁴ Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 90; Mâverîdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (450/1058), *en-Nûket ve'l-uyûn tefsîri'l-Mâverîdî*, (thk. es-Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahim), Beyrut ts., I, 481; Hâzîn, Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî (741/1341), *Lübâbü't-te'vîl fi meâni't-tenzîl*, Beyrut 1979/1399, I, 518.

¹⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 168.

¹⁶ Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 90.

¹⁷ Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 90; Hâzîn, *Lübâbü't-te'vîl fi meâni't-tenzîl*, I, 518.

atmıştır. Habibe'nin babası "Ey Allah'ın Rasûlü, ben kızımı onun nikâhu altına verdim, o da kalktı, onu tokatladı" demiş, bunun üzerine Hz. Peygamber: "Kocasına kısas yapsın" buyurmuş; ancak hemen sonra "Geri dönün. İşte Cebrail bana gelmiş bulunuyor" buyurarak ayeti okumuştur.¹⁸

Söz konusu ayetin nüzülüyle ilgili birden fazla rivayet bulunmaktadır. Ancak bu rivayetlerin ortak noktası kocanın eşini dövmüş olması, bu durumun Hz. Peygamber'e şikâyet edilmesi ve ayetin inmesi şeklindedir.

Müfessirlerin bazıları bu ayetin nüzulünün Nisâ sûresi 32. ayetle ilintili olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre kadınlar miras hususunda erkeklerin üstün kılınışı hakkında kendi aralarında konuşmuşlardır. Bu konuşmaların ardından "Allah'ın, kiminizi kiminize üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri (haset ederek) arzu edip durmayın. Erkeklerle kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan, O'nun lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."¹⁹ ayeti indirilmiştir. Daha sonra Allah, Nisâ sûresi 34. ayeti indirerek miras hususunda erkeklerin üstün olmasının sebebinin mehir vermek, nafaka sağlamak gibi görevleri sebebiyle olduğunu beyan etmiştir.²⁰

Nisâ sûresi 34. ayetin nüzülüyle ilgili çağdaş müfessirlerden olan Derveze'nin (1404/1984) farklı bir yorumu bulunmaktadır. Derveze ayetin nüzul sebebinin zikretmekle beraber ayetin bu olay sebebiyle nazil olduğunu düşünmemektedir. Ona göre bu ayet önceki ayetlerin devamı niteliğindedir. Geçen ayetler kadının mali ve evlilik ile ilgili haklarını durumlarını yücelterek teyit etmektedir. Bunların itiraf edilmesi ve onlara saygı duyulması istenmektedir. Dolayısıyla ona göre bu ayet erkeklerin kadınlar üzerindeki haklarını kadın lehine düzertmek için gelmiştir.²¹

III. Müfessirlerin *Kavvâm* Kelimesi Hakkındaki Görüşleri

Müfessirler *kavvâm* kelimesine genel olarak yönetmek, hakim olmak anlamını vermişlerdir. Ancak yine de kelime üzerinde tahlil yaptıklarında birbirine benzer,

¹⁸ Mükâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mükâtil b. Süleyman*, I, 227, Zemahşeri, Ebû'l-Kâsim Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed (538/1144), *el-Keşâf 'an hakâiki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vil*, (thk. Adil Ahmet Muavvez, Ali Muhammed Muavvez), Mektebeü Abikan, Riyad 1997, II, 67; İbn Atyye, *Muharrerü'l-veciz*, II, 47; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 168-169; Beydâvî, Ebû Saïd Nasrûddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed (685/1286), *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ts., II, 184; Ebû's-Suûd b. Muhammed el-İmâdî el-Hanefî (982), *Tefsîru Ebi's-Suûd*, (thk. Abdulkadir Ahmet Ata), Mektebetü'r-Riyadî'l-Hadis, Riyad ts., I, 692; Muhammed Hamdî Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, II, 1351. Yine bu ayetin başkaları hakkında indigine dair nakiller de bulunmaktadır. Nakiller için bkz. Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid (310/923), *Câmiü'l-be'yâni 'an te'vili âyi'l-Kur'an*, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Kahire 2001, VI, 688-689; İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs (327/938), *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azâm: mûseneden 'an Resûlullah ve's-sahâbe ve't-tabiin*, (thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib), Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1997, IV, 940; Semerkandî, Ebû'l-Leys İmamülhüda Nasr b. Muhammed b. Ahmed (373/983), *Tefsîr-i Semerkandî*, (thk. Mahmud Mıtracı), Dâru'l-fikr, Beyrut ts., I, 325; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 530; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 168-169; Hâzin, *Lübâbü't-te'vil fi meâni't-tenzil*, I, 518; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Ömer (774/1373), *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azâm*, (thk. Mustafa Seyyid Muhammed- Muhammed Seyyid Reşad), Müessesetü Kurtuba, Kahire 2000, IV, 21-22.

¹⁹ Nisâ, 3/32.

²⁰ Râzi, *Tefsîr-i kebir*, X, 90; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 169; İbn Âşur, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunûsî (1394/1973), *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr*, Daru Sahnûn, Tunus 1997, V, 40.

²¹ Muhammed İzzet Derveze (1404/1984), *et-Tefsîru'l-Hadis*, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kahire 1383, VIII, 104.

fakat farklı manalar verdiklerini de görüyoruz. Bunlar yönetici,²² koruma,²³ gözetme,²⁴ hakimiyet,²⁵ aile reisliği,²⁶ velayet,²⁷ ıslah etmek²⁸ şeklindedir. Müfessirlerin *kavvâm* kelimesini bu şekilde anlamalarının sebepler bulunmaktadır. Bu sebeplerin başında ayetin kendi içerisindeki bağlamı gelmektedir. Buna göre müfessirler bu kelimeye söz konusu manaları verirken üç hususiyet üzerinde durmuşlardır. Birincisi *kavvâm* kelimesinin sözlük anlamından yola çıkmışlar ve tahlil yapmışlardır. Fakat daha da önemlisi ayetin içinde geçen iki ibareyi önemsemişler ve gerekçeleri bunlar olmuştur. Söz konusu gerekçeler şöyledir:

1. Üstünlük Vasfı

Müfessirlerin *kavvâm* kelimesine yönetici, koruyucu, gözetici, aile reisliği gibi anlamlar yüklemelerine sebep olan ibarelerden birincisi بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ (*Al-lah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır.*) şeklindedir.²⁹ Müfessirler bu ibareden yola çıkarak erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu söylerler. Onlar burada yer alan “Allah’ın üstün kılmasının” ne anlama geldiği üzerinde ayrıca tahlil yapmışlardır. Buna göre erkeğin üstün olmasının sebepleri gazveye katılması,³⁰ dinde³¹ ve akılda kamil olması,³² ilim,³³ güç-kuvvet,³⁴ atıcılık,³⁵ binicilik³⁶ gibi hususlar, pey-

²² Mükatıl b. Süleyman, *Tefsîru Mükatıl b. Süleyman*, I, 227; Taberi, *Câmiü'l-beyânî 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, VI, 687; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 939; Semerkandî, *Tefsîr-i Semerkandî*, I, 325; Mâverdi, *en-Nüket ve'l-uyûn* I, 481; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, V, 169; Beydâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, II, 184; Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl fi meânî't-tenzîl*, I, 518; Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (370/981), *Ahkâmü'l-Kur'an*, (thk. Abdusselam Muhammed Ali Şahin), Daru'l-Kütü'l-İlmiyye, Beyrut 1994, I, 454; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 691; Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlânî (1250/1834), *Fethü'l-kadîr: el-câmiu' beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min ilmi't-tefsîr*, Daru'l-Fikr, Beyrut ts., I, 460; Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, VIII, 103; Ebu'l Al'â Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an Kur'an'ın Amlamı ve Tefsiri*, (trc. Kurul), İnsan Yayınları, İstanbul 1991, I, 357; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1989, II, 274; M. Said Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2012, I, 500. *DİA* yazarı Hacı Mehmet Günay'da Nüşuz maddesinde kavvâm kelimesine değinmiş ve koruyucu ve yönetici anlamını vermiştir. Bkz. Hacı Mehmet Günay, “Nüşuz”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 303.

²³ İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, II, 47; Râzî, *Tefsîr-i kebîr*, X, 90; Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl fi meânî't-tenzîl*, I, 518; Muhammed Abdüh, Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakîm*, Dârü'l-Menâr, Kahire 1947, V, 67; İbn Âşur, *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr*, V, 38; Mevdûdî, *Tefhim*, I, 357; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274.

²⁴ İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, II, 47; Şevkani, *Fethü'l-kadîr*, I, 460; Menâr, V, 67; Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, VIII, 103; Mevdûdî, *Tefhim*, I, 357; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 500.

²⁵ Taberî, *Câmiü'l-beyânî 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, VI, 688; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'Azîm*, IV, 20; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1349; Gassan Hamdun, *Tefsîru min nesemati'l-Kur'an: kelimatun ve beyânun*, Dârü's-Selam, Kahire 1986, s. 85.

²⁶ Taberî, *Câmiü'l-beyânî 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, VI, 687; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'Azîm*, IV, 20; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1350; Mevdûdî, *Tefhim*, I, 357; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 500; Hamdun, *Tefsîr*, s. 85; *Kur'an Yolu*, II, 58.

²⁷ Menâr, V, 67.

²⁸ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 530; İbn Âşur, *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr*, V, 38.

²⁹ Taberî, *Câmiü'l-beyânî 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, VI, 687-688; Semerkandî, *Tefsîr-i Semerkandî*, I, 325; Mâverdi, *en-Nüket ve'l-uyûn*, I, 481; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, II, 47; Râzî, *Tefsîr-i kebîr*, X, 91; Semîn Halebî, Ahmed b. Yûsuf (h. 756), *ed-Dürü'l-mes'un fi'ulumi'l-kitâbi'l-meknân*, (Thk. Ahmed Muhammed Harat), Di-maşk ts, III, 670; Beydâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, II, 184; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'Azîm*, IV, 20; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrî el-bahri'l-muhît*, III, 249; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 691-692; Şevkani, *Fethü'l-kadîr*, I, 460; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1350; Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, VIII, 103; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274-275; *Kur'an Yolu*, II, 58.

³⁰ İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, II, 47; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrî el-bahri'l-muhît*, III, 249.

³¹ İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, II, 47; Beydâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, II, 184; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrî el-bahri'l-muhît*, III, 249.

³² Semerkandî, *Tefsîr-i Semerkandî*, I, 325; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, II, 47; Râzî, *Tefsîr-i kebîr*, X, 91; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, V, 169; Beydâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-*

gamberlerin erkeklerden oluşu,³⁷ namaz imameti,³⁸ devlet başkanlarının erkelerden oluşu,³⁹ cihad,⁴⁰ ezan,⁴¹ hutbe,⁴² itikaf,⁴³ yazı yazma,⁴⁴ had ve kıyas durumlarındaki şahadet gibi meseleler,⁴⁵ mirastaki üstünlük,⁴⁶ alimlerin erkeklerden oluşu,⁴⁷ velâyet,⁴⁸ ikâme-i şeâir,⁴⁹ cumanın vücûbiyetinin erkeklere has oluşu,⁵⁰ birden fazla eşle evlenebilmesi,⁵¹ cariyeye malik olabilmesi,⁵² asabelik hakkı,⁵³ evlendirme, boşama, ricat hakkı⁵⁴ şeklinde sıralanmıştır. Yine bu sayılan sebeplerin fazlasını da tefsirlerde bulmak mümkündür. Ancak klasik ve çağdaş dönem müfessirleri genel olarak yukarıda sıraladığımız hususiyetlere dikkat çekmişlerdir.

2. Nafaka

Erkeklerin kadınlara yönetici, koruyucusu olduğuna yönelik algıya sebep olan ikinci ibare ise وَيَمَّا أَتَقَفُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ (Erkekler kendi mallarından harcamaktadırlar.) şek-

te 'vil, II, 184; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 692; *Kur'an Yolu*, II, 58.

³³ Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91.

³⁴ Semerkandî, *Tefsîr-i Semerkandî*, I, 325; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Râzî, X, 91; Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, II, 184; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 692; *Menâr*, V, 67; *Kur'an Yolu*, II, 58.

³⁵ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249.

³⁶ Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91.

³⁷ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91; Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, II, 184; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 692; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 67.

³⁸ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91; Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, II, 184; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 692; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 67; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274.

³⁹ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274.

⁴⁰ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91; Kurtubi, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 169; Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, II, 184; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 692; *Menâr*, V, 67; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 67; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274; *Kur'an Yolu*, II, 58; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 500.

⁴¹ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 67; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274.

⁴² Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 67; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274.

⁴³ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 67; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274.

⁴⁴ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249.

⁴⁵ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91; Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, II, 184; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 692; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 67; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274.

⁴⁶ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67; Kurtubi, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 169; Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, II, 184; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 500; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274.

⁴⁷ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, II, 67.

⁴⁸ Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, II, 184; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 692; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, II, 1350.

⁴⁹ Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, II, 184; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 692; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1350.

⁵⁰ Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, II, 184; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 692; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1350.

⁵¹ Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249.

⁵² Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249.

⁵³ Râzî, *Tefsîr-i kebir*, X, 91; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274.

⁵⁴ Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrû el-bahri'l-muhît*, III, 249; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 274.

lindedir.⁵⁵ Burada yer alan nafakadan⁵⁶ (harcama) kastın ne olduğu hususu üzerinde de durulmuştur. Müfessirlere göre burada kastedilen şey erkeğin kadına mehir vermesi ve evli bulunduğu süre zarfında kadının maddi ihtiyaçlarını karşılıyor olmasıdır.⁵⁷ Hatta kimi tefsirlerde kadının nafakasını karşılayamayan erkeğin nikah aktinin feshedilebileceği bilgisine yer verilmiştir.⁵⁸

Tefsirlerin hemen hepsinde yukarıda belirttiğimiz iki husus üzerinden *kavvâm* kelimesine yorum getirilmiştir. Bununla birlikte her bir müfessirin kendine has bir takım yorumları da olmuştur. Öncelikle klasik dönem müfessirlerinin konuya yaklaşımları üzerinde duracağız.

IV. Bazı Klasik Dönem Müfessirlerin Görüşleri

Bu başlık altında bazı klasik dönem müfessirlerinin erkeğin kadın üzerine *kavvâm* oluşu üzerine yaptıkları yorumları vereceğiz. Böylelikle bu dönemde *kavvâm* kelimesinin algılanışı daha net ortaya konulmuş olacaktır.⁵⁹ Bu bağlamda İbn Atiyye'ye (541/1147) göre *kavvâm* kelimesinin kapsamında erkeklerin kadınları yönetmeleri, onları korumak ve gözetmekle sınırlıdır.⁶⁰ Bu yaklaşımıyla o, *kavvâm* kelimesinin erkeklere mutlak yönetme yetkisini vermediğini bilakis bir sorumluluk yüklediği görüşünde olduğunu göstermiştir. Müfessirlerden Râzî (606/1209) ayetin devamındaki "قَائِنَاتٌ /kânitâtün" lafzına Allah'a itaat edenler; "حَافِظَاتٌ /hâfizâtün" lafzına ise kocalarının haklarını yerli yerince yerine getirenler manasını vermiş ve Allah'ın hakkından sonra kocanın hakkının yerine getirilmesinin buyurulmasının kadının kocaya itaat etmesi gerektiği anlamına geldiğini vurgulamıştır.⁶¹

Kurtubi'ye (671/1273) göre *kavvâm* sıfatı sebebiyle erkek kadının işlerini üstlenir, onu te'dip eder evinde tutar ve gereksiz yere dışarı çıkmasına izin vermez. Kadının kocasına itaat etmeli ve günah gerektiren bir husus olmadığı sürece emrini yer-

⁵⁵ Mükatıl, *Tefsîru Mükatıl b. Süleyman*, I, 227; Taberi, *Câmiü'l-beyânî 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, VI, 690; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 940; Semerkandî, *Tefsîr-i Semerkandî*, I, 326; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, I, 481; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, II, 47; İbnü'l-Arabi, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 531; Râzî, *Tefsîr-i kebîr*, X, 91; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 169; Halebî, *ed-Dürrü'l-mes'un*, III, 670; *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, II, 184; İbn Kesîr, *Tefsîrül-'l-Kur'ani'l-'Azîm*, IV, 21; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrül el-bahri'l-muhît*, III, 249; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 692; Şevkani, *Fethü'l-kadîr*, I, 460; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1351; İbn Aşur, *Tefsîrül-'t-tahrîr ve't-tenvîr*, V, 38; Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, VIII, 106; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 275; *Kur'an Yolu*, II, 58; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 500; Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 115.

⁵⁶ Nafaka: Besleme, giyim kuşam ve barınma ihtiyaçları ile bunlara tabi olan şeylerden ibarettir. Bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1998, s. 359. Nafaka konusunda geniş bilgi için bkz. Celal Erbay, "Nafaka", *DİA*, İstanbul 1996, XXXII s. 282-285.

⁵⁷ Mükatıl, *Tefsîru Mükatıl b. Süleyman*, I, 227; Taberi, *Câmiü'l-beyânî 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, VI, 690; Semerkandî, *Tefsîr-i Semerkandî*, I, 326; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, II, 47; Râzî, *Tefsîr-i kebîr*, X, 91; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 169; Beydâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, II, 184; İbn Kesîr, *Tefsîrül-'l-Kur'ani'l-'Azîm*, IV, 21; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrül el-bahri'l-muhît*, III, 249; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 692; Şevkani, *Fethü'l-kadîr*, I, 460; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1350; İbn Aşur, *Tefsîrül-'t-tahrîr ve't-tenvîr*, V, 38; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 275; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 500; Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meali*, s. 115; *Menâr*, V, 67; *Kur'an Yolu*, II, 58.

⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 169; Ebû Hayyan el-Endelüsî, *Tefsîrül el-bahri'l-muhît*, III, 249; Şevkani, *Fethü'l-kadîr*, I, 461.

⁵⁹ Burada ilk dönem müfessirlere ait yorumlara yer veremedik. Sebebi de bu dönem müfessirlerin konuyu işlerken yorum yapmamış olmalarıdır.

⁶⁰ İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, II, 47.

⁶¹ Râzî, *Tefsîr-i kebîr*, X, 91.

ne getirmelidir.⁶² Zemaşeri'ye (538/1144) göre söz konusu vasıf kocaya eşi üzerinde devlet başkanının halkına olan yöneticiliği gibi emir ve nehiy anlamında bir hak sağlamaktadır.⁶³ İbn Kesir'e (774/1373) göre kadın eğrildiği zaman erkek onu doğrultur. Çünkü bu ayette buyrulduğu üzere Allah kimilerini kimilerine üstün kılmıştır. Dolayısıyla erkekler kadınlardan üstündür ve daha hayırlıdır. Bu sebeple peygamberlik erkeklere mahsustur. Hz. Peygamber'in "İşlerinin idaresini kadına veren bir kavim asla kurtuluşa eremeyecektir" sözü gereğince en büyük hükümlanlık da erkeklere aittir.⁶⁴ Yine erkeklerin kadınlara infak etmeleri onların üstün olduğunu gösterir. O halde erkeğin kadınlara hakim olması olağan bir durumdur. Nitekim Allah "Erkeklerin, kadınlar üzerinde bir dereceleri vardır." (Bakara 2/228) buyurmaktadır.⁶⁵

V. Bazı Çağdaş Dönem Müfessirlerin Görüşleri

Çağdaş dönem müfessirlerinin kendi dönemlerinin kadına bakış algısını da ortaya koyan yorumları bulunmaktadır.⁶⁶ Mesela *Menâr* müellifine göre erkekle kadın bir bedenın uzvu gibidir. Erkek baş kadın beden gibidir. Erkeğin kuvvetli olması kadına zulmetmesini gerektirmez.⁶⁷ Vücutta ki bir organın bir diğerine üstünlüğü bütün vücudun faydası içindir. Kadınlara erkeğin durumu da böyledir. Erkeğin kuvvet ve kudretteki üstünlüğü kazanma ve himaye üzerinedir. İşte bu durum erkeğin fitri olarak bu görevleri yapabılmesini kolaylaştırır. Keza kadın hamilelik, çocuk doğurma, çocuğun terbiyesi gibi görevleri üstlenir. Bu kelimededen tüm erkeler tüm kadınlara her yönüyle üstündür manası çıkmaz. Bazı kadınlar ilim, kuvvet ve para kazanma konusunda daha yetkin olabilirler.⁶⁸ Seyyid Kutub'a göre erkeğin yöneticilik yetkisi kadının ne ev içinde ve toplumdaki kişiliğini ne de hukukî kişiliğini ortadan kaldırma niteliği taşımaz. Bu ilke sadece aile içi iş bölümüne ilişkin bir uygulamadır. Amacı ise kurumu yönetmek, korumak ve ayakta tutmaktır. Herhangi bir kurumun bir yöneticiye sahip olması ne o kurumun ortaklarının ve ne de çeşitli kademelerinde çalışanların varlıklarını ve kişiliklerini ortadan kaldırır. Ayrıca İslâm, Kur'an-ı Kerim'in başka ayetlerinde erkeğin reisliğinin nasıl olması gerektiğini açıklamıştır. Yöneticilik yetkisinde erkeğe; eşine ve çocuklarına karşı acıma, gö-

⁶² Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, V, 169.

⁶³ Zemaşeri, *el-Keşşâf*, II, 67. Aynı yorumu Ebu's-Suûd'da da görmekteyiz. Bkz. Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 691.

⁶⁴ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'Azîm*, IV, 20.

⁶⁵ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'Azîm*, IV, 22. İbn Kesir'in atfta bulunduğu Bakara süresi 228. ayetteki "Erkeklerin, kadınlar üzerinde bir dereceleri vardır." buyruğundan genel olarak erkeğin kadına karşı üstünlüğü anlaşılmıştır. Burada erkeklerin miras ve cihad gibi hususlarda üstün olduğundan bahsedilmiştir. Erkeğin üstünlüğünü mehir vermelerine bağlayan bilgilerde bulunduğu gibi itaat edilmelerine bağlayanlar da olmuştur. İbn Abbas ise ayetin geneline bakarak burada kastedilen şeyin erkeğin hanımının üzerinde olan bir kısım haklarını almaktan vazgeçmesi ve kadının kendi üzerindeki bütün haklarını ona vermesi gerektiğini söylemiştir. Taberi de İbn Abbas'ın görüşüne katılmaktadır. Ona göre buradaki dereceden maksat, erkeğin karısı üzerindeki haklarına karşı bağışlayıcı ve hoşgörülü olması ve onların bir kısmından vazgeçmiş olmasıdır. Zira Allah bu dereceyi erkek ve kadından her birinin diğeri üzerindeki haklarını zikrettikten sonra beyan etmiştir. Bu derecenin de bu haklarla ilgili olması daha uygundur. Bu da erkeğin, kadının üzerindeki haklarını kullanırken ona karşı mûsamahalı davranmasını gerektirir. Yine ona göre "Erkeklerin, kadınlar üzerinde bir dereceleri vardır." ifadesi bir haber mahiyetinde ise de manen, erkeklere derecelerinin gereğini yerine getirmeleri emredilmektedir. Bkz. Taberî, *Câmiü'l-beyânî 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, IV, 121-124.

⁶⁶ Burada konu hakkında yorum yapmış müfessirlerin görüşlerine yer verilmiştir.

⁶⁷ *Menâr*, V, 68.

⁶⁸ *Menâr*, V, 69.

zetme, koruma, kanat germe, kendinden ve malından fedakârlıklarda bulunma gibi yükümlülükleri belirlemiş ve ev içi davranışlarda uyacağı edep kurallarını açıklığa kavuşturmuştur.⁶⁹

Derveze'ye göre "Erkekler kadınların yöneticisidir" cümlesi her ne kadar kocanın eşine dünyevi işlerde üstünlüğünü içeriyorsa da başka işlerden ziyade evlilik hayatında erkeklerin üstünlüğü ve idareciliğini kastettiğini söylemek ayettin bağlamına daha uygundur. Derveze Kur'an'da kadının kendi malında tasarruf hakkı, kendisini evlendirmesindeki salahiyeti, mirastaki, maldaki hakkı ve tasarrufu, boşandıktan ve kocası öldükten sonra kendi nefsindeki tasarrufu gibi konuların yer aldığını vurgulamış ve bu durumların kadına müstakil hareket etme hakkını verdiğini söylemiştir. Ama yine ona göre bu hususlar, erkeğin kontrolü altında olmalıdır. Kur'an kadının siyasi-sosyal faaliyetlerdeki fonksiyonu hakkında susmuşsa da bunun manası, onun bu haklardan erkeklerin idareciliği ile mahrum bırakıldığı anlamında değildir. Bunun delili de Kur'an erkeğe düşünmeyi, hayrı tavsiye etmeyi, Allah yolunda infakı ve hicreti vb. teklifleri yüklemişse kadına da aynı sorumlulukları yüklemiş olmasıdır. Yani kadın mükellefiyet konusunda erkek ile aynıdır. Erkeğin *kavvâm* vasfını, eşi Allah'ın emrettiği itaat ve haklarını gözetme gibi vazifelerini ifa ettiği müddetçe kötüye kullanma hakkı yoktur. Derveze erkekle kadının eşitliğinden bahseder ve kadına iyi davranma, onunla iyi geçinme, ona haksızlık yapmama gibi hususlara değinir. Ona göre koca eşinin nafakasını karşılamazsa *kavvâm* vasfını kaybeder.⁷⁰

Süleyman Ateş'e göre bazı yönlerden üstün olmakla birlikte erkeğin kadına böbürlenmeye ve baskı yapmaya hakkı yoktur. Çünkü kadınla erkek bir vücudun organları gibi birbirlerini tamamlayıcıdır. Nitekim yüce Allah "Allah erkekleri kadınlara üstün kıldı" demeyip "Bazı insanları, diğer bazılarından üstün kıldı" demesinde bu noktaya işaret vardır. Vücutta baş ne kadar değerliyse kalp de o kadar değerlidir. Söz konusu ayet erkek cinsinin kadın cinsine üstünlüğünü ifade eder. Tek tek her bir erkeğin her bir kadından üstün olduğu anlamını taşımaz. Nice kadınlar vardır ki bilgide, iş görmede, beden gücünde birçok erkekten daha üstündür. Fakat tüm cins olarak erkek cinsinin, kadın cinsinden üstün yaratıldığı bir gerçektir. Tabiatla genellikle bütün canlıların erkekleri dişilerinden daha tam, daha üstün yaratılmıştır. Mesela horoz, tavuktan; koç, koyundan; erkek aslan dişisinden daha güzel ve daha güçlüdür. İşte çalışma hususunda daha dayanıklı, tedbir ve idarede daha üstün olan erkek, kadını himaye etmekle yükümlü tutulmuştur. Kadınların erkeklerden üstün oldukları meziyetlerde vardır. Çocuk yetiştirmede, merhamet ve şefkat göstermede erkekten üstündür. Allah hikmeti gereği aileyi idare, çalışıp aileyi geçindirme ve toplumu düşmandan koruma gibi durumlarda erkeği üstün yaratmış; kadını da çocukları emzirsin güzel yetiştirsin, şefkatiyle aileye huzur versin diye bu meziyetlerle üstün kılmıştır ve ona anne olma imkanını bahşetmiştir.⁷¹

⁶⁹ Seyyid Kutub, İbrahim, *Fi zilâli'l-Kur'an*, Dâru's-şurûk, Kahire ts., II, 652.

⁷⁰ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadis*, VIII, 104-106.

⁷¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 275.

Mevdûdî'ye göre erkekler kadınlardan, kadınlara verilmeyen veya az verilen bazı doğal nitelik ve güçlere sahip oldukları için üstündürler. Yoksa bu onların şeref ve fazilet bakımından üstün oldukları anlamına gelmez. Erkek sahip olduğu doğal nitelikler nedeniyle, ailenin reisidir. Kadın da doğal niteliklerindeki bazı eksiklikler nedeniyle, kendi güvence ve güvenliği için ona tâbi olmak zorundadır. Mevdûdî itaatin kapsamından bahseder ve Allah'a itaatin, kocaya olan itaattan daha önemli olduğunu dolayısıyla karısına Allah'ın emirlerine aykırı bir şey yapmasını emreden kocaya itaat edilmeyeceğini söyler. Ancak kadını, nafile namazdan ve oruçtan kocası men ediyorsa kadın kocasına uymak zorundadır. Uymadığı takdirde ibadeti makbul olmaz.⁷²

Sait Şimşek'e göre erkeğin her iki yönden üstün olması kadına baskı uygulayacağı anlamına gelmediği gibi her bir erkeğin kadından üstün olduğu anlamına da gelmez. Kocasından daha güçlü olan kadın da vardır. Burada hüküm geneldir. Genel olarak erkeklerin ve kadınların durumu böyledir.⁷³ Aile reisliğinin çeşitli sebepleri de olabilir. Mesela genelde erkekler kadınlardan daha soğukkanlıdır ve mantık ön plandadır. Kadınlar da ise duygusallık daha ağır bakmaktadır. Soğukkanlı olmak karar verirken duygusallığa kapılmamak yöneticilik açısından önemli bir husustur. Bununla birlikte kocasından daha soğukkanlı karar verirken duygusallığa kapılmadan daha temkinli davranan kadınlarda vardır. Ancak burada genel dikkate alınmıştır. Önemli olan sorumluluklarla yükümlülükler arasında bir dengenin var olmasıdır. Bakara sûresinin 228. ayetinde bu kural dile getirilmiştir.⁷⁴ Erkeğin aile reisi olması mutlak hakimi olduğu anlamına gelmez. Daha önce ki ayette belirtildiği gibi mirasta erkeğinde kadından payı vardır. Nikah akdinde kadına mehir verilmektedir. Gerek miras gerekse mehir konusunda karar sahibi kadındır. Aile reisinin bunlar üzerinde yetkisi yoktur. Erkeğin reisliği aile hayatıyla ilgili meselelerdedir. Kadının temel hakkı olan örfе uygun bir şekilde akrabalarını ziyaret etmesine yine örfе uygun olarak sosyal hayatının ve faaliyetlerinin yürütmesine koca engel olamaz. Burada reislikten maksat her istediğini yapan bir yöneticilik değildir. Kocanın nafaka vb. gibi konularda karısını gözetmesi, ona rehberlik etmesi hem kendisinin ve hem de karısının haklarını korumasıdır. Yönetilen kadın ise iradesi ortadan kaldırılmış her ne yaparsa kocası tarafından güdülen biri konumunda değildir. Kendi iradesiyle nikah akdi yapmış ve yine kendi iradesiyle bunu devam ettirmektedir. Herhangi bir haksızlığa uğradığında durumu hakime intikal ettirme yetkisine sahiptir.⁷⁵

Kur'an Yolu tefsirinde müellif ayette yalnızca kocaların değil, bütün erkeklerin kavvâm kılındığından bahsetmektedir. Yine müellife göre ayetten erkeklerin yönetim, savunma ve koruma bakımlarından genel olarak önde oldukları anlaşılmalıdır

⁷² Mevdûdî, *Tefhim*, I, 357.

⁷³ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 500.

⁷⁴ Söz konusu ayet mealen şöyledir: "Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirlere. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."

⁷⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 501-502.

birlikte takip eden cümleler dikkate alındığında burada aile kurumunun hâkimiyetinin ve yöneticiliğinin kastedildiğini anlaşılmaktadır. Buradan hareketle ailenin devamı için aile reisi sıfatı kocaya verilmiştir.⁷⁶ Yine söz konusu tefsire göre erkeklerin yaratılıştan gelen üstün olma özellikleri çağımızda da devam etmektedir ve böylelikle erkek *kavvâm* olma vasfına sahiptir.⁷⁷

VI. Klasik ve Çağdaş Müfessirlerin Konuya Yaklaşımlarının Mukayesesi

Klasik dönem müfessirleri de çağdaş dönem müfessirleri de *kavvâm* kelimesinin kocaların eşlerine hâkimiyetini, yöneticiliğini, gözeticiliğini veya aile reisliğini ifade ettiği hususunda hem fikirlidir. Bu güne kadar birçok tefsir yazılmıştır ve bizim taradığımız tefsirlerde bu konuda birbirine zıt görüş beyan eden müfessir bulunmamaktadır. Bunun sebebi “*erkekler kadınların yöneticileridir*” ibaresinin ardından gelen cümlelerin net olarak anlaşılıyor ve neredeyse yoruma açık bir taraf bırakmıyor olmasıdır. Aksi halde en azından geçmiş dönemle bu dönemde yazılan tefsirlerin bir kaçında da olsa farklı görüş beyan eden müfessirler olabilirdi. Ancak böyle olmamış ve genel anlamda bir yorum birlikteliği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte her iki dönem arasında detayda bazı farklar bulunmaktadır. Mesela klasik dönem müfessirleri bu meseleyi işlerken erkeklerin yöneticilikleri üzerinde durmuşlar konuyu genellikle bu bağlamda işlemişlerdir. Özel olarak kadınların haklarından bahsetmemişlerdir. Çağdaş dönem müfessirleri erkeğin yönetici olduğunu vurgulamakla birlikte kadının hakları hususunda ve *kavvâm* kelimesinin sırrı üzerinde durmuşlardır. Yine bazıları kadınlara has olan bazı seçkin vasıflar (annelik vb.) üzerinde durarak kadınların da üstün vasıflarının olduğunu vurgulamışlardır. Her iki kısım müfessiri bu davranışa yönelten sebep içinde buldukları dönem ve hitap kitleleri olsa gerektir. Çağdaş dönemde kadın hakları üzerine tartışmalar olmakta ve çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.⁷⁸ İşte söz konusu çağdaş tefsirler bu dönemin ürünü olduğu için bu konuya kayıtsız kalmamışlar ve hitap kitlelerinin bu konu hakkındaki merakını gidermişlerdir. Klasik dönem müfessirlerinin ise içinde buldukları çağ itibarıyla kadın haklarından bahsetmelerini gerektiren özel bir durum bulunmamaktadır. Çünkü muhtemelen bu konu belirgin olarak gündem maddesi değildir. Bu sebeple de bu konu hakkında bir şeyler yazma ihtiyacı hissetmemişlerdir.

Klasik dönemde bazı ilim adamları erkeğin sakallı oluşunun da kadına olan üstünlüğüne delil olarak saymışlardır. Kurtubî bu durumdan bahsetmiş ve fakat bu yaklaşımı eleştirmiştir.⁷⁹ Çağdaş ilim adamlarından olan Ateş de erkeğin sakallı oluşunu onun üstün olduğuna delalet ettiğini “Erkeğin yüzünden bıyık ve sakal bitmeside kadına göre bir mükemmeliyet sayılır. Nitekim erkekte köselik bir kusur kabul edilmiştir.” sözleriyle beyan etmiştir.⁸⁰ Ancak bu tür bir yaklaşıma katılmak

⁷⁶ *Kur'an Yolu*, II, 58-59.

⁷⁷ *Kur'an Yolu*, II, 58.

⁷⁸ Örnek olarak bkz., Abdülaziz Bayındır, “Kadın”, *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, sayı: 13-14-15, 1999, ss: 124-139; Şükrü Özübuğday, “Kadın Erkek Eşitliği Üzerine Birkaç Söz”, *Diyanet İlmî Dergi*, cilt 35, sayı 2, 1999, ss: 35-40; İshak Doğan, “Erkeğin Kadından Üstünlüğü Meselesine Genel Bir Bakış”, *Mehir*, Kış 1997, ss: 41-48; *Dini ve toplumsal boyutlarıyla cinsiyet tartışmalı ilmi ihtisas toplantısı (2011 : İstanbul)*, (Yayına haz. İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz; editör M. Faruk Bayraktar), İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 2012.

⁷⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, V, 169.

⁸⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 275.

mümkün değildir. Dahası geçmiş ve çağdaş dönem tefsirlerin bir çoğunda yer alan gazveye katılma, dinde kamil olma, akılda kamil olma, ilim, kudret, güç-kuvvet, yazı yazma, atıcılık, binicilik gibi hususlar, peygamberlerin erkeklerden oluşu, namaz imameti, idarecilik, devlet başkanlarının erkelerden oluşu, cihat, ezan, hutbe, itikaf, yazı yazma, had ve kısas durumlarındaki şahadet gibi meseleler, mirastaki üstünlük, emr-i mâruf nehy-i ani'l-münkerin erkeklere vacip olması, alimlerin erkeklerden oluşu, velayet, ikame-i şeâir, cumanın vücûbiyetinin erkeklere has oluşu, birden fazla eşle evlenebilmesi, cariyeye malik olabilmesi, asabelik hakkı, evlendirme, boşama, ricat gibi hususların toptan bir şekilde ele alınarak erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu söylemek pekte adil bir söylem olmasa gerektir. Zira kimi çağdaş müelliflerin belirttiği üzere o zaman doğurma, çocuk büyütme, emzirme gibi meziyetleri nereye koyacağız. Mesela gazveye katılmanın mı yoksa çocuk doğurmanın mı üstün olduğunu tartışacak olsak hangi sonuca varacağız? Velhasıl burada üstünlük olarak ortaya konulan her bir vasıf, üzerinde ayrı ayrı tartışma yapılabilecek hususiyetler barındırmaktadır.⁸¹ Hangi vasfın üstün olduğunu belirleyecek net bir karine de bulunmamaktadır. Bura da şu hususa değinmek gerekmektedir. Allah'ın miras konusunda erkeklere fazla pay vermesi nüzul coğrafyasında yaşayan hanımların tuhafına gitmiş, Nisâ sûresi 32. ayet inerek bunun gerekçesi ifade edilmiştir. Daha sonra ise toplumda gelişen karı koca ilişkileri ve dövmeyle varan eylemler, bu durumdan duyulan rahatsızlık Hz. Peygamber'e şikayet konusu olmuş ve mesele Nisâ sûresi 34. ayetle açığa kavuşturulmuş ve aile içinde karı-kocanın birbirlerine karşı sorumlulukları beyan edilmiştir. Yoksa ayetten mutlak anlamda bir üstünlük vurgusunun çıktığını söylemek mümkün değildir. Nitekim Hz. Peygamber "Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Onlar sizin korumanız altındadır. Onları Allah'a teminat vererek aldınız. Onları kendinize Allah'ın kelimesiyle helal kıldınız. Onların sizin üstünüzde durumlarına uygun bir şekilde yiyecek içecek hakları vardır."⁸² buyurarak adeta söz konusu ayetin tefsirini yapmıştır.

VII. Nisâ Sûresi 34. Ayetin Tefsir Verilerinin Meallere Yansımaları

Her ne kadar tefsir olmamakla birlikte Türkçe yazılan mealler çağdaş dönemde bu kelimenin nasıl anlaşıldığını ortaya koyması yönüyle önem arz etmektedirler. Ayrıca meallerin kelimeye verdikleri mana geçmişten bu güne tefsirlerde *kavvâm* kelimesine verilen mananın bir yansımasıdır. Dolayısıyla meallerin verdiği anlamları geçmişten bağımsız görmek mümkün değildir. Meallerde söz konusu kelimeye verilen anlamlar şöyledir:

- Erkekler, kadınlardan üstündür. (Abulbaki Gölpınarlı)
- Erkekler, kadınlar üzerinde sorumlu gözeticidir. (Ali Bulaç, Gültekin Onan)
- Erkekler, kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. (Abdullah Parlayan, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Vakfı Meali, Adem Uğur)

⁸¹ Bu konuda bkz. Beyza Bilgin, "Dinin Farklı Yorumlanmasından Kaynaklanan, Kadınlarla İlgili Problemler ve Çözüm Yolları", (İl. Din Şûrası), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s. 249-250, ss: 245-253; Mustafa Öztürk, Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak –Tefsirde Anakronizm Ret Yazıları- "Kur'an ve İslâm'ın Ataerkil Yorumu", Ankara Okulu, Ankara 2004, s. 179-199.

⁸² Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul 1992, "Nafaka", 1.

- Kocalar eşleri üzerinde yönetici ve koruyucudurlar. (Suat Yıldırım)
- Erkekler, kadınlar üzerinde yöneticidirler. (Süleyman Ateş, Şaban Piriş, M. Sait Şimşek)
- Aile reisidirler. (Ahmet Tekin, Mustafa Öztürk, Mahmut Toptaş)
- Hakimdirler. (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay, Ali Fikri Yavuz, Diyanet İşleri Meali -Eski-, Kadri Çelik, Bekir Sadak)
- Söz sahibidirler. (Ahmet Varol)
- Gözetip kollayıcıdır. (Yaşar Nuri Öztürk, Ümit Şimşek, Muhammed Esed, Diyanet İşleri Meali)

Meal yazarları verdikleri bu manaları ayetin devamındaki Allah'ın üstün kılması ve infak gerekçesine dayandırır. Her ne kadar meallerde *kavvâm* kelimesinin anlamı üzerinde mutlak ittifak yoksa da verilen bütün manalarda erkeğin kadın üzerindeki hakimiyetine veya kocanın aile kurumu içerisindeki reisliğine işaret etmektedir. Bununla birlikte kimi meal yazarlarının *kavvâm* kelimesine gözetici, koruyucu şeklinde mana verdiklerini görmekteyiz. Böylece kelimeye yönetici vb. manaların verilmesini uygun görmediklerini ortaya koymuşlardır. Nitekim bu yazarlardan olan Öztürk, bu ayetin erkelerin mutlak anlamda üstünlüğünden değil, kadın ve erkeğin yapılarındaki farklılıktan bahsettiğini söylemektedir. Ona göre müfessirler bu kelimeye hakim, yönetici gibi anlamlar yükleyerek Kur'an'ın kullanımına uymayan manalar vermişler ve bu ayeti erkek despotizmine gerekçe yapmışlardır.⁸³ Bu kelimeye koruyup gözetici⁸⁴ anlamını veren İslamoğlu da Kur'an'ın hiçbir yerinde erkek olmanın ya da kadın olmanın ontolojik olarak bir üstünlük sebebi olmadığını vurgulamaktadır.⁸⁵ Kelimeye yönetici manası veren Bayındır ise kelimenin "güven vermek, işlerini üstlenmek, durumunu iyileştirmek" gibi manalarının olduğunu ve dolayısıyla erkeğin kadını koruyup kollamakla görevli olduğunu, bu görevi gereği olarak da kadına hükmettiğini yani kadının itaat etmesi gerektiğini söylemektedir. Ayrıca o, erkeklerin kadınlara harcama yaptığı için kadına karşı bir takım haklarının olduğunu, fakat bu hak ettiklerinden fazla olmamalıdır, demektedir.⁸⁶ Bilgin ise söz konusu kelimeye üstünlük anlamını yükleyenlerin nafakayı temin etme sorumluluğuna "yaratılıştan" ibaresini eklediklerini ve bu kanaate vardıklarını; halbuki nafaka karşılımanın yaratılıştan değil toplumsal yaşayıştan kaynaklandığını ileri sürmektedir.⁸⁷ Ögüt'e göre Allah, beyanı ile evlilik kurumunda erkekle kadının rollerini belirleyerek bu kurumun uzun ve sağlıklı olmasını dilemiştir. Ona göre problem, modern dönemde "reislik" anlamının "yetkiye sahip olmak ve haklı olmak" olarak anlaşılmasında yatmaktadır. O reisliğin İslami telakkide "mesuliyet yüklenmek ve hizmet etmek" olarak algılandığını dolayısıyla aile reisi olan

⁸³ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, Yeniboyut Yayınları, Ankara ts., 557. Müfessirlerin kadın algısı hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, Ankara Okulu, Ankara 2012, s. 77-132.

⁸⁴ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Gereğeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 157.

⁸⁵ <http://ekabirwep.blogspot.com/2011/03/islamoglu-tefsir-dersleri-Nisa-34-54-31.html>.

⁸⁶ Bayındır, "Kadın", s. 125.

⁸⁷ Bilgin, "Dinin Farklı Yorumlanması", 249.

kişinin sınırsız yetki ve haklara sahip olduğu gibi bir anlamın çıkmadığını, böyle bir kabulün İslam geleneğinde yeri olmadığını söylemektedir.⁸⁸

Meallerde dikkat çeken hususlardan biri neredeyse bütün meallerin rical ve nîsâ kelimelerini öz anlamları olan erkek ve kadın olarak çevirmiş olmalarıdır. Ancak ayetin devamından konunun mevzusunun aslında karı-koca olduğu anlaşılacaktır. Bu sebeple meal yazarlarının bu yönü göz önünde bulundurmaları ve bu durumu meallerinde belirtmeleri gerektiği karusındayız.

Sonuç

Kur'an'ın anlaşılmasında önemli unsurlardan biri ayetlerde yer alan kimi kavramların veya kelimelerin anlamlarının bilinmesidir. Bu bağlamda Nîsâ sûresi 34. ayette bulunan *kavvâm* kelimesinin manasının bilinmesi bu ayetin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. *Kavvâm* kelimesi Kur'an'da üç yerde geçmektedir. İki yerde Allah için doğru şahitlik yapmak manasına gelmekte, Nîsâ sûresi 34. ayette ise erkeklerin kadınlara olan konumlarını belirlemektedir. Aslında burada özelde karı-koca ilişkiden bahsedilmekte genel olarak erkek kadın ilişkisinden söz edilmemektedir.

Müfessirler bu kelimeyi lügat anlamı ve ayetin kendi bağlamı dahilinde anlamışlardır. Buna göre *kavvâm* kelimesi genel olarak yönetmek anlamında kabul görmüştür. Hem klasik dönem hem de çağdaş dönem müfessirleri konuya genel olarak aynı şekilde yaklaşmış ve benzer sonuçlara varmışlardır. Onlara göre Allah'ın erkeklere güç-kuvvet gibi bazı özellikler lütfederek onları üstün kılmış olması ve kadınların nafakalarını erkeklerin karşılıyor olması onlara kadınlara karşı hakimiyet hakkı vermektedir. Her iki dönemde kelimeye yüklenen anlam benzer olmakla birlikte detayda bazı farklar bulunmaktadır. Mesela geçmiş müfessirler konuyu işlerken kadının hakları bağlamında detaya girmezler. Yeniler ise kadının durumu hakkında ayrıntılı bilgi verirler. Yine klasik dönem müfessirleri genelde kocanın eşine hakimiyeti ve sebeplerinden bahsetmekte ve konuyu bu mecrada işlemektedirler. Çağdaş dönem müfessirleri ise konunun bu yönünü benzer bir şekilde işlemektedirler fakat kadının yaratılıştan gelen birtakım üstünlüklerinden de bahsetmektedirler.

Üzerinde durulması gereken hususlardan biri de ayette karı-koca yerine erkek ve kadın lafızlarını kullanılmış olmasıdır. Kanaatimizce karı-koca yerine erkek ve kadın kelimelerinin kullanılmasının sebebi genel olarak yaratılış itibariyle Allah'ın erkekleri hükmetme bağlamında bazı özelliklerde yaratmış olması ve bu özelliklerin onlara hükmetme vasfını kazandırıyor olmasıdır. Söz konusu özelliklerse kadınlarda genel olarak bulunmamaktadır. Yani kocaların eşlerine hakim olmaları nikah akdiyle kocalık vasfını kazanıyor olmalarıyla değil, erkek olmalarıyla ilgilidir. Buradaki "yönetme" üstünlükle eş manada anlaşılmıştır. Ancak üstünlüğü mutlak anlamda anlamamak gerekir. Bu üstünlük aile reisliği vasfına haiz olmaya dönüktür. Dolayısıyla bu ayetten yola çıkarak mutlak anlamda erkek kadından üstündür

⁸⁸ Salim Ögüt, "Nîsâ Sûresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak Ve İtaat", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı 11, 2008, s. 46-48.

denilemez. Zira mevzuyla üstünlük mecrasından bakmak tamamıyla yanlış olacaktır.

Müfessirlere göre erkeklerin aile reisi olmalarının gerekçeleri ayette belirtilen Allah'ın erkeklerin bir kısmının kadınların bazılarını üstün kılınmış olması ve erkeklerin kadınların nafakalarını sağlıyor olmasıdır. Bazı fıkıh bilginleri ve müfessirler de erkeklerin kadınların nafakalarını karşılamaları gerekçesine dayanarak nafaka yükümlülüğünü yerine getiremeyen kocanın kavvâm vasfını yitireceğini ve bu sebeple de nikah akdinin fesh olacağı yönünde bir kanaate varmışlardır.

Sonuç olarak bu ayet mutlak anlamda erkek kadın üstünlüğünü vurgulamamaktadır. Bilakis aile kurumu içerisinde karı-koca arasındaki görevler bildirilmektedir. Her iki tarafa da bu hakları iyi bilmeleri ve çiğnenmemeleri gerektiği hususunda uyarı yapılmaktadır.

Kaynakça

- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1989.
- Bayındır, Abdülaziz, "Kadın", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, sayı: 13-14-15, 1999, ss: 124-139.
- Beydâvî, Ebû Saîd Nasırüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed (685/1286), *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ts.
- Bilgin, Beyza, "Dinin Farklı Yorumlanmasından Kaynaklanan, Kadınlarla İlgili Problemler ve Çözüm Yolları", (II. Din Şûrası), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul 1992.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (370/981), *Ahkâmü'l-Kur'an*, (Thk. Abdussemam Muhammed Ali Şahin), Daru'l-Kütü'l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- Dini ve toplumsal boyutlarıyla cinsiyet tartışmalı ilmî ihtisas toplantı (2011: İstanbul)*, (Yayına haz. İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz; editör M. Faruk Bayraktar), İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 2012.
- Derveze, Muhammed İzzet (1404/1984), *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire 1383.
- Doğan, İshak, "Erkeğin Kadından Üstünlüğü Meselesine Genel Bir Bakış", *Mehir*, Kış 1997, ss: 41-48.
- Ebû Hayyan el-Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf eş-Şehîd (745/1344), *Tefsîri el-bahri'l-muhît*, (Thk. Adil Ahmed Abdulmevcut-Ali Muhammed Muavvez), Daru'l-Kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1993.
- Ebu'l Al'â Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an Kur'an'ın Amlamı ve Tefsiri*, (Trc. Kurul), İnsan Yayınları, İstanbul 1991.
- Ebu's-Suûd b. Muahmmmed el imâdî el-Haneî (982), *Tefsîru Ebi's-Suûd*, (Thk. Abdulkadir Ahmet Ata), Mektebetü'r-Riyadî'l-Hadîs, Riyad ts.
- Erbay, Celal, "Nafaka", *DİA*, İstanbul 1996, XXXII, s. 282-285.

- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1998.
- Ferâhîdî, Halil b. Ahmed (170), *Kitâbu'l-'ayn müretteben 'alâ hurûfi'l-mu'cem*, (Thk. Abdulhamid Handâvî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- Gassan Hamdun, *Tefsiru min nesemati'l-Kur'an: kelimatun ve beyânun*, Dârü's-Selam, Kahire 1986.
- Gezgin, Ali Galip, *Tefsirde Semantik Metod Kur'an'da "Kavım" Kelimesinin Semantik Analizi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002.
- Günay, Hacı Mehmet, "Nüşuz", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, ss: 303-304.
- Hâzin, Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrâhim el-Bağdadi (741/1341), *Lübâbü't-te'vîl fi meâni't-tenzil*, Beyrut 1979/1399.
- <http://ekabirwep.blogspot.com/2011/03/islamoglu-tefsir-dersleri-Nisâ-34-54-31.html>. 29.11.2012, 15:20.
- İbn Âşur, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunûsî (1394/1973), *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*, Daru Sahnûn, Tunus 1997.
- İbn Atıyye el-Endelûsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib (541/1147), *Muharrerü'l-vecîz*, (Thk. Abdusselam Abduşşafi Muhammed), Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut 2001.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs (327/938), *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm: müsne'den 'an Resûlullah ve's-sahâbe ve't-tabiin*, (thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib), Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1997.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Ömer (774/1373), *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-'Azîm*, (Thk. Mustafa Seyyid Muhammed- Muhammed Seyyid Reşad), Müessesetü Kurtuba, Kahire 2000.
- İbn Manzur, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî (711/1311), *Lisânü'l-Arab*, "gvm" Md., Dâru Satır, Beyrut 1414.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed Meafiri (543/1148), *Ahkâmu'l-Kur'an*, (Thk. Muhammed Abdulkadir Atâ), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts.
- İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Karaman, Hayrettin, Çağrıncı Mustafa vd., *Kur'an Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (671/1273), *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, Mısır 1967.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (450/1058), *en-Nüket ve'l-uyûn Tefsîri'l-Mâverdî*, (Thk. es-Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahim), Beyrut ts.
- Muhammed Abduh, Muhammed Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakîm*, Dâru'l-Menâr, Kahire 1947.

- Mûkatil b. Süleyman, Ebü'l-Hasan b. Beşir (150/767), *Tefsîru Mûkatil b. Süleyman*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- Öğüt, Salim, "Nisâ Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak Ve İtaat", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı 11, 2008, ss: 39-58.
- Özbuğday, Şükrü, "Kadın Erkek Eşitliği Üzerine Birkaç Söz", *Diyanet İlmî Dergi*, cilt 35, sayı 2, 1999, ss: 35-40.
- Öztürk, Mustafa, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, Ankara Okulu, Ankara 2012.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak –Tefsirde Anakronizme Ret Yazıları- "Kur'an ve İslâm'ın Ataerkil Yorumu"*, Ankara Okulu, Ankara 2004.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslam*, Yeniboyut Yayınları, Ankara ts.
- Rağib el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed el-Marûf (h. 506), *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed es-Seyyid Geylânî), Dâru'l-Marife, Beyrut ts.
- Râzî, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin (606/1209), *Tefsîr-i kebîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981.
- Semerkandî, Ebü'l-Leys İmamülhüda Nasr b. Muhammed b. Ahmed (373/983), *Tefsîr-i Semerkandî*, (thk. Mahmud Mitracı), Dâru'l-Fikr, Beyrut ts.
- Semin Halebî, Ahmed b. Yûsuf (h. 756), *ed-Dürri'l-mes'un fi 'ulumi'l-kitâbi'l-meknûn*, (Thk. Ahmed Muhammed Harraf), Dimaşk ts.
- Seyyid Kutub, İbrahim, *Fî zilâli'l-Kur'an*, Dâru'ş-şurûk, Kahire ts.
- Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlânî (1250/1834), *Fethü'l-kadîr: el-câmiu' beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min ilmi't-tefsîr*, Daru'l-Fikr, Beyrut ts.
- Şimşek, M. Said, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2012.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid (310/923), *Câmiü'l-beyâni 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Kahire 2001.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.
- ez-Zebidi, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed (1205/1790), *Tâciü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hedeye ty.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed (538/1144), *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vîl*, (thk. Adil Ahmet Muavvez, Ali Muhammed Muavvez), Mektebetü Abîkan, Riyad 1997.